

УДК 316:061.213(477)

МОЛОДІЖНІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ, ФУНКЦІЇ, КЛАСИФІКАЦІЯ

О. Т. Бень

Львівський національний університет імені Івана Франка
orysia.ben@gmail.com

Розглянуто один з найважливіших інститутів громадянського суспільства – молодіжні громадські організації. Проаналізовано і синтезовано терміни, що їх використовують українські та зарубіжні дослідники, у яких визначено молодіжні організації, запропоновано власний варіант визначення.

Ключові слова: молодіжні громадські організації, функції, класифікація.

Чи можемо вважати українське суспільство громадянським? Чи трансформації, які тривають в Україні вже майже два десятиліття, зуміли наблизити пострадянське суспільство до такого, яке прийнято називати громадянським? Ці та інші запитання не втрачають актуальності та гостроти й на початку ХХІ ст. Відповідь на них, яку в той чи інший спосіб намагаються дати представники більшості соціогуманітарних наук, зокрема соціології, може стосуватися різноманітних сторін проблеми громадянського суспільства.

Ми пропонуємо звернути увагу на один з головних інститутів формування громадянського суспільства, а саме – молодіжні громадські організації. Від стану і рівня розвитку цих організацій частково залежить рівень розвитку всього громадянського суспільства, особливо з огляду на майбутнє. Тому вивчення цього інституту має вагомий значення для сучасних соціологічних наукових розвідок.

Питання, пов'язані з соціологічними аспектами дослідження проблеми молодіжних громадських організацій, відображені як в українській, так і в зарубіжній науковій літературі. Серед українських учених цій проблемі присвятили праці В. Головенько, О. Корнієвський, В. Кулік, М. Головатий, В. Якушик, О. Стегній та ін. З різних наукових перспектив громадські організації досліджували В. Пауелл, Д. Кортен, Дж. Кларк, М. Едвардс та Д. Гальме, Дж. Фаррінгтон і А. Беббінгтон, Дж. Фішер та інші зарубіжні вчені.

Зазначимо, що значно частіше об'єктом дослідження цих авторів, зокрема західних, ставали не молодіжні громадські організації, а громадські організації загалом. Оскільки молодіжні організації є різновидом громадських, то багато понять, які окреслюють громадські організації як такі, стосуються їхньої молодіжної складової. Однак молодіжні організації, безперечно, мають особливості, які, на нашу думку, потребують детальнішого висвітлення.

Наша мета полягає в тому, щоб:

- проаналізувати і синтезувати погляди дослідників громадських, у тому числі й молодіжних, організацій та на цій засаді запропонувати свій спосіб концептуалізації поняття;
- дослідити функції, які виконують молодіжні громадські організації, будучи невід'ємною частиною системи соціальних інститутів;
- навести класифікацію молодіжних громадських організацій відповідно до функцій, які вони виконують.

Розгляд поняття “молодіжні громадські організації” варто розпочати із загальнішого терміна, а саме – громадські організації, який має багато різновидів та модифікацій і, як зазначено вище, більше досліджений у науковій літературі.

Дуже часто громадські, а отже, і молодіжні, організації називають *організаціями третього сектора* (термін запроваджений В. Нільсеном 1979 р. [1, с. 10]). Це поняття ґрунтується на тому, що першим сектором уважають державу і всі пов'язані з нею інститути, другим – комерційні інститути, спрямовані на отримання прибутку, а третім – громадянське суспільство, що складається з інститутів чи організацій, які займаються різноманітною діяльністю, але не входять ні в систему державних органів, ані в систему прибуткових структур.

Відповідно до цього, є дві групи понять.

Перша група відображає протиставлення громадських організацій першому сектору, тобто державі. Сюди належать такі терміни:

- *недержавні організації (НДО)* – це поняття, яке вважають найпоширенішим (набуло поширення ще в 1970-1980-х рр. [2, с. 4]), воно засвідчує, що організації створювані і керовані громадянами без жодного формального втручання держави [3, с. 15];
- майже синонімічне поняття *неурядові організації (НУО)*, оскільки в побутовому словнику держава асоціюється із виконавчою системою влади [4, с. 5];
- розгляд поняття “громадські організації” як *неурядові організації розвитку (НУОР)*, що супроводжується твердженням про заангажованість цих організацій у розвиток суспільства, зокрема в контексті зменшення бідності [5, с. 1].

Друга група понять відображає антикомерційний статус громадських організацій. Це такі поняття:

- *неприбуткові організації (НПО)* – термін (популярний у США), який передбачає, що організація проводить діяльність, не маючи на меті отримання комерційного прибутку за підсумками цієї діяльності;
- *волонтерські організації (ВО)* – тобто такі, які діють завдяки волонтерській або добровільній праці (термін поширений у Великій Британії [5, с. 34]).

Ще один термін, який використовують у літературі, – *міжнародні неурядові організації (МНУО)*. Помітний розвиток саме цих організацій, як і всього неприбуткового сектора, простежувався в період після Другої світової війни [6, с. 409].

Перебіг процесів глобалізації зумовив появу ще одного терміна, а саме – *транснаціональні неурядові організації (ТНУО)*, які створюють свої мережі, коаліції тощо в межах світової спільноти [7, с. 6].

Ці два поняття засвідчують міжнародну активність громадських організацій, яка поживається на початку ХХІ ст.

У науковій літературі трапляється ще одне поняття, яке стосується громадських організацій. Один з дослідників громадських організацій Дж. Фішер назвав їх *незалежним сектором* [1, с. 10]. Учений наголосив, що громадські організації відіграють ключову роль у формуванні громадянського суспільства, виконуючи функцію посередника між громадянським суспільством і державою. Якщо громадські організації покликані бути посередником між державою і громадянськістю загалом, то молодіжні організації повинні виконувати посередницьку місію між державними органами і молоддю. Це одна з найважливіших характеристик громадських організацій, яка, проте, не завжди працює на практиці.

За визначенням Д. Льюїса, неурядові або громадські організації – це частина громадянського суспільства, що починає формуватися у багатьох країнах і слугує противагою державі та ринку [5, с. 1].

Українські дослідники М. Дейчанівський, О. Сидоренко та Н. Ясько пропонують уважати неурядові організації такими, що відіграють стабілізуючу роль у демократизації суспільства, беруть участь у вирішенні складних соціальних проблем, сприяють реалізації прав громадян у всіх сферах суспільного життя, тим самим цементуючи взаєморозуміння між державою та громадянами. Вони повинні мати такі риси:

- добровільність;
- незалежність;
- неприбутковість;
- зорієнтованість на суспільне благо [8, с. 4 - 5].

Отже, західна наука є досить багатою на різні терміни, які, незважаючи на особливості, фактично стосуються тих самих громадських організацій. Найпоширенішим є поняття неурядових організацій (NGO), яке може змінюватися залежно від контексту. В українській науці здебільшого використовують термін “громадські організації”, рідше – “неурядові організації” або організації “третього сектора”.

Одним з відомих українських дослідників саме молодіжних організацій є М. Головатий. Він пропонує називати молодіжною громадською організацією об’єднання молодих людей, створене для задоволення власних потреб у спілкуванні з однодумцями, а також для успішнішої реалізації своїх інтересів у всіх сферах життєдіяльності. Завдяки цим організаціям регулюють стосунки молоді з державою та створюють найсприятливіші умови для розвитку молодої людини [9, с. 12 - 13].

В. Головенько описує молодіжні громадські організації як важливий чинник залучення молоді до участі в суспільному житті. Ці організації допомагають

молодим людям вирішувати їхні проблеми, дають змогу виявляти ініціативу, діяти відповідно до власних потреб та інтересів. Вони є середовищем спілкування і взаємодії, своєрідним “суспільством у суспільстві”, у якому, крім загальноприйнятих правил поведінки, діють свої норми і закони. Саме через ці організації молоді люди стають активними громадськими діячами, здатними розкрити свій потенціал і здібності як у власних, так і в загальнодержавних інтересах [10, с. 127].

На нашу думку, поняття молодіжних громадських організацій є багатовимірним, а тому його можна розглядати з різних поглядів. Ми пропонуємо трояке визначення цього поняття відповідно до субстанціональних, дескриптивних та функціональних характеристик, якими доцільно користуватися в соціології:

- молодіжні громадські організації – це соціальна спільнота, сформована на добровільних засадах молодими людьми, які мають спільні чи подібні інтереси і спільно діють для досягнення певної мети;

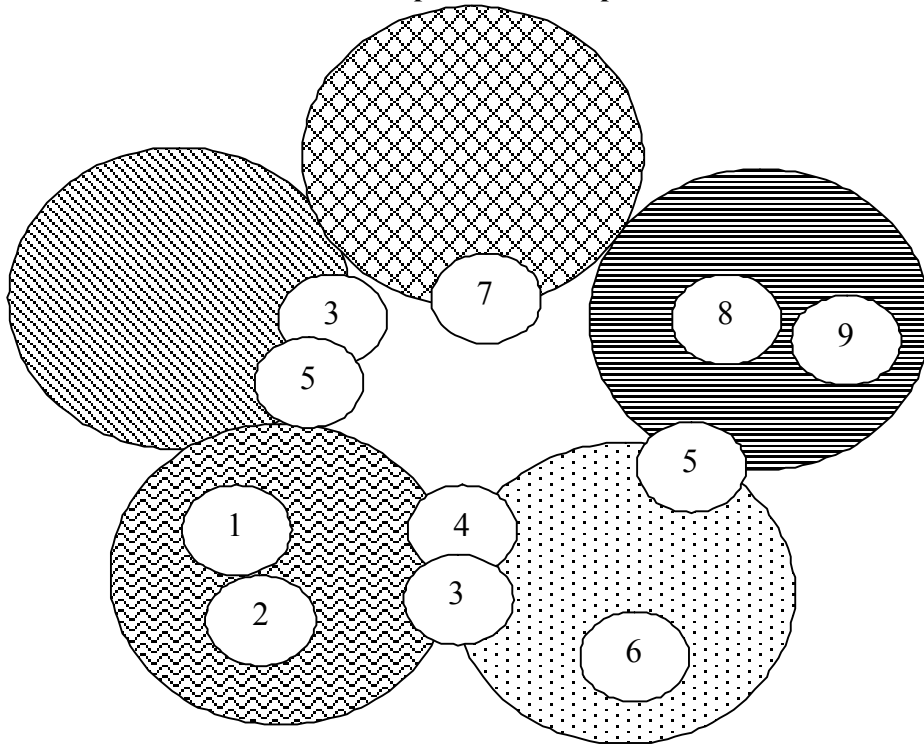
- молодіжні громадські організації – це об’єднання молодих людей, сформоване для досягнення певної мети чи задоволення певної потреби, яке має власну історію, сформувало свою структуру та систему норм і правил, пройшло процеси легітимації та легалізації, а також є невід’ємною (проте незалежною) частиною усього суспільства;

- молодіжні громадські організації – це один з інститутів громадянського суспільства, який відповідає за формування такого суспільства, виконуючи функцію посередника між державою і громадськістю.

Розглянемо детальніше третє, тобто функціональне визначення молодіжних організацій. Щоб з’ясувати, які соціальні функції виконують молодіжні громадські організації, на нашу думку, доцільно зіставити “поле” цих організацій з “полями” різних соціальних інститутів, які діють у суспільстві. Ми дотримуємося класифікації соціальних інститутів, відповідно до якої їх поділяють на політичні, економічні, культурні, виховні та власне соціальні. Відтак пропонуємо з’ясувати, як молодіжні громадські організації, відповідно до напрямів діяльності, входять у поле кожного з соціальних інститутів (див. рис. 1).

З рисунка бачимо, що молодіжні громадські організації перебувають переважно в межах полів виховних, соціальних та культурних соціальних інститутів; до політичних соціальних інститутів, відповідно, належать політичні громадські організації; у поле економічних інститутів частково входять професійні організації та об’єднання за інтересами. Тобто молодіжні громадські організації, будучи інтегрованими у суспільні відносини, так чи інакше виконують виховні, соціальні, культурні й навіть політичні та частково економічні функції.

**Співвідношення полів різних видів соціальних інститутів з полем
молодіжних громадських організацій**

Інститути:

- економічні;
- політичні;
- культурні;
- виховні;
- власне соціальні;

Молодіжні громадські організації:

- 1 – виховні;
- 2 – релігійні;
- 3 – професійні;
- 4 – студентські;
- 5 – об'єднання за інтересами;
- 6 – соціальні;
- 7 – політичні;
- 8 – спортивні;
- 9 – культурно-мистецькі.

Рис. 1.

Щодо виховних функцій, то, на нашу думку, вони мають важливе значення, адже діяльність *молодіжних* громадських організацій спрямована на молодь, яка саме проходить процеси соціалізації та виховання. Молодіжні організації справедливо називають одним з агентів процесу соціалізації молоді.

Соціальні (у вузькому сенсі цього слова) функції також є органічними для молодіжних *громадських* організацій, бо за суттю покликані відповідати на різноманітні соціальні запитання і потреби.

Функції культурницького спрямування також є зрозумілими в контексті молодіжних громадських організацій, оскільки вони пов'язані з різнобічними інтересами готових до творчості та новацій молодих людей.

Натомість виокремлення політичних функцій, якщо йдеться про молодіжні громадські організації, нам видається дещо штучним (саме тому молодіжні організації політичного спрямування не є повноправним членом політичних інститутів (див. рисунок)). Молодь, безумовно, відіграє важливу роль у суспільно-політичному житті своєї країни. Зокрема, в Україні тут добрим прикладом буде Помаранчева революція, у якій молоді люди були дуже вагомим рушієм. Проте, аби бути політично активними, не обов'язково створювати так звані молодіжні крила дорослих політичних партій (адже саме такий статус має більшість молодіжних громадських організацій політичного спрямування), існування яких часто обмежене, залежне або й зовсім формальне.

Якщо говорити про економічні функції, то в контексті молодіжних громадських організацій вони виражені найслабше (тому професійні організації та об'єднання за інтересами входять до економічного інституту тільки частково (див. рисунок)). Адже організації, за статусом неприбуткові, не мають власного інтересу в економічній сфері. Однак тут є два моменти. По-перше, якщо те чи інше об'єднання за інтересами має економічне підґрунтя, то воно все ж належить до інститутів економіки. А по-друге, за реальних умов, зокрема українських, уже давно не є таємницею існування так званих паперових організацій, які створюють лише чи переважно для того, аби заробляти гроші, які отримують від різноманітних спонсорів чи з державного бюджету. Тому економічний інститут також охоплює важливий сегмент сучасного інституту молодіжних громадських організацій.

Відповідно до проаналізованих вище загальних соціальних *функцій*, які виконують молодіжні громадські організації, ми можемо запропонувати класифікацію цих організацій. Зокрема, молодіжні громадські організації (МГО) можна розділити на п'ять груп, а саме:

- МГО, що займаються вихованням молоді;
- МГО, які допомагають вирішувати соціальні питання;
- МГО, які функціонують у сфері культури;
- МГО, які є частиною політичної системи суспільства;
- МГО, що діють в економічній сфері.

Зазначимо, що ця класифікація є дещо умовною, оскільки на практиці трапляються організації, які можуть виконувати кілька із наведених вище функцій.

Як бачимо, намагання вписати інститут молодіжних громадських організацій у традиційний перелік соціальних інститутів виявився досить плідним. Проте нам не вдалося залучити всі молодіжні громадські організації до одного з соціальних інститутів: вони частково належать до виховного, соціального і культурного, менше – до політичного та економічного соціальних інститутів.

Є також інший підхід до класифікації соціальних інститутів, про який частково йшлося вище. В його предметному полі інститути поділяють на

- державні (перший сектор);
- комерційні (другий сектор);
- громадські (третій сектор).

За таким нетрадиційним для української соціології підходом до типологізації соціальних інститутів інститут молодіжних громадських організацій можна досить упевнено віднести до третього сектора.

Отже, підсумовуючи сказане вище, можемо зробити такі висновки:

- у науковій літературі є досить багато термінів, які є певною модифікацією поняття “громадські організації”, серед яких найуживаніші “неурядові організації” (NGO) в західній літературі та власне “громадські організації” чи “організації третього сектора” в українській;

- молодіжними громадськими організаціями треба вважати соціальні спільноти, сформовані молодими людьми на добровільних засадах для досягнення певної мети, які мають всі ознаки інституціоналізованого утворення (мають певну структуру, систему норм і правил, пройшло процеси легітимації та легалізації тощо), а також відповідають за формування громадянського суспільства, виконуючи функцію посередника між державою і громадськістю;

- як невід’ємна частина суспільства, молодіжні громадські організації належать до виховних, власне соціальних і культурних інститутів та менше – до політичних та економічних інститутів; відповідно до цього, такі організації виконують виховні, соціальні, культурницькі й частково політичні та економічні функції, що стало підставою для виділення п’яти відповідних груп молодіжних громадських організацій.

1. *Fisher J.* Nongovernments: NGOs and the Political Development of the Third World. – Connecticut: Kumarian Press, 1998. – 237 p.

2. *Cleary S.* The Role of NGOS under Authoritarian Political Systems. – NY: St. Martin’s Press, 1997. – 274 p.

3. *Theunis S.* Non-Governmental Development Organizations of Developing Countries. And the South Smiles... – Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1991. – 372 p.

4. *Романюк А. С.* Що таке громадська організація // Громадські ініціативи. – 1998. – №7. – С. 5 - 7.

5. *Lewis D.* The Management of Non-Governmental Development Organizations. An Introduction. – London, NY: Ruetledge, 2001. - 242 p.

6. Organizations, Policy, and the Natural Environment. Institutional and Strategic Perspectives / Hoffman A., Ventresca M. – Stanford, California: Stanford University Press, 2002. – 489 p.
7. Gready P. Fighting for Human Rights. – London, NY: Routledge, 2004. – 198 p.
8. Третій сектор в Україні та організації, що розбудовують його інфраструктуру / Упор. О. Грущенко і О. Пархомчук. – К.: РЦ “Гурт”, 1997. – 173 с.
9. Головатий М. Молодіжний рух як об’єктивна передумова розробки і здійснення державної молодіжної політики в Україні // Молодіжний і дитячий рух в Україні: історія і генезис. – К.: Укр. НДІ проблем молоді, 1993. – С. 8 - 23.
10. Головенько В. Ставлення молоді до громадського життя // Молодь України у дзеркалі соціології / Заг. ред. О. Балакіревої, О. Яременка. – К.: УІСД, 2001. – С. 125 - 133.

YOUTH NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS: CONCEPTUALIZATION, FUNCTIONS, CLASSIFICATION

O.T. Ben’

Ivan Franko National University of Lviv
orysia.ben@gmail.com

This article deals with one of the most important institutes of civil society, which are youth non-governmental organizations. The author analyses and synthesizes different terms used by Ukrainian and foreign researchers for youth NGOs and proposes her own one. The attention of the author is focused on the functions of youth NGOs and also on the classification of these organizations according to their functions.

Key words: youth non-governmental organizations, functions, classification.

Стаття надійшла до редколегії 28.12.2007

Прийнята до друку 10.01.2008

Перші спроби

First attempts